

2. nädal: tingitus, karma ja taassünd

Teksti on spetsiaalselt selle kursuse jaoks kirjutatud Vadanya

Tingitud kaastekkimine

“Tingitud kaastekkimine” on keskseks mõisteks, mida Buddha kasutas oma taipamise edasiandmisel. See on üks mitmetest sanskritikeelse sõna *pratītya-samutpāda* (paali *paṭicca-samuppāda*) tõlgetest – lisaks on seda tõlgitud “sõltuvuslikuks tekkimiseks,” “vastastikkuseks põhjuslikkuseks” ja “vastastikkuseks koostekkimiseks.” *Pratītya-samutpāda* sõna-sõnaline tähendus on “koos tekkimise tõttu eksisteerivad.” Buddhagosa kommenteeris seda 5. sajandil kui “nähtuste tekkimist vastastikkuse sõltuvuslikkuse kaudu.” Selle idee olulisust budismis pole võimalik üle tähsustada.

Läänelikud arusaamad *pratītya-samutpādast*

Antud idee viitab sellele, et kõik nähtused ja sündmused tekivad tingimuste tõttu ning püsivad vaid nii kaua, kuni püsivad nende olemasolu põhjuseks olevad tingimused. Kõik nähtused on pidevalt tingitud ja sõltuvad muudest nähtustest, mistõttu miski ei eksisteeri iseseisvalt ja omaolekuliselt, kõigest muust eraldi. Läänemaailmas kirjeldatakse seda tihti materiaalsete objektide ja protsesside kaudu, näiteks viidatakse sellele, et meie sõltume oma olemasolus tohutust hulgast tingimustest – atmosfäär, päike, merevesi, kogu ökosüsteem, meie toitu kasvatavad ja meile kaupu ja teenuseid pakkuvad inimesed jne. Seda nimekirja võiks lõpmatuseni jätkata. Sel viisil edasi mõeldes võime me hakata aru saama, kui väga me kõigi nähtustega seotud oleme ja neist sõltume.

See on tõene arusaam, kuid see pole veel kõik. Meil ei tasu arvata, et me oleme sellega juba Buddha taipamisele lähedale jõudnud. Tema kirjeldas oma õpetust niimoodi:

“Sügav, keeruline tajuda, keeruline mõista...loogikat ületav, peenekoeline, mõistetav vaid tarkadele.”¹

Pratītya-samutpāda mõiste viitab tegelikkuse käsitlemisele, mis on oluliselt sügavam ja kaugeleulatavam, kui me praegu ette kujutada suudame. Tingitud kaastekkimine pole vaid põhjuslikkus ning vastastikkuse suhete keerulised võrgustikud, kus kõik mõjutab kõike, ei valitse vaid materiaalse maailma nähtusi. Kui see piirduks vaid sellega, poleks see “loogikat ületav” ning me mõistaks seda üpris hõlpsalt ka ilma end “tarkade” sekka lugemata.

Lääne inimestena on meil komme näha budismi õpetusi läbi oma materialismi poolt tingitud maailmavaate ning tõlgendada budistlikke ideid nõnda, nagu oleks tegu materiaalse maailma kohta käivate teaduslike teooriatega, mitte üritustega anda edasi nägemust tegelikkusest, mis materialistlikust maailmapildist palju kaugemale ulatub. Tingitud kaastekkimine ei puuduta vaid materiaalseid objekte, vaid see käsitleb ka seda, kuidas meie meel ja meie kogetav maailm pidevalt üksteist vastastikku tingivad ja koos arenevad. Tsiteerides üht tänapäeva autorit Joanna Macy't:

“Sõltuvusliku kaastekkimise mõiste oluliseks osaks on usk sellesse, et meele eelarvamused ja eelsoodumused loovad tegelikkust, mida see tajub. See on vastuolus tavakäsitlusega “välisest” maailmast, mis asub tajuvast minast eraldi ja on sellest sõltumatu. Vastastikkuse põhjuslikkuse tõeline mõistmine sisaldab endas mina ja maailma tavapärase duaalsuse ületamist...see nõuab enda kõige sügavamale juurdunud eeldustest loobumist.”²

Karma seadus

Varastes budistlikes pühakirjades on *pratītya-samutpāda* õpetust kasutatud peamiselt vaimse arengu kirjeldamiseks. Buddha ei üritanud meile maailma kirjeldada, vaid aidata meil leida vaimsele arengule viivat teed, mille abil me ise tegelikkust näha võiks. Tingitud kaastekkimise puhul rõhutas Buddha kõige enam karma (paali *kamma*) seadust, mida meie arengu jaoks kõige olulisemaks pidada võib. Karma tähendab tegu. Põhimõtteliselt ütleb karma seadus, et meie praegused teod, kõne ja mõtlemine mõjutab suurel määral seda, millised inimesed me tulevikus olema saame ja kuidas me maailma kogeme. Traditsiooni kohaselt peetakse usku karma seadusesse selleks “õigeks vaateks,” mis meie vaimse arengu jaoks täiesti vältimatu on, ning karma tagajärgedesse mitte uskumine on peamine vale vaade, mis budistliku tee järgimise täiesti võimatuks muudab.

Seda on võimalik veenvalt põhjendada. Budistlik tee töötab karma seaduse kaudu. Budistlik tee töötab sellest tõsiasiast lähtudes, et viis, kuidas me praegu tegutseme, räägime ja oma meelt kasutame, loob inimese, kes me tulevikus oleme. Seega antakse meile nõu, kuidas tegutseda, rääkida ja mõelda viisidel, mis on “oskuslikud” – mis aitavad meil positiivses suunas areneda ja jõuda positiivsemate meele- ja hingeseisunditeni, sügavama mõistmiseni ning viimaks täieliku buddhasuseni.

Kuna karma seadus on budistliku tee toimemehhanism, peame me sellesse uskuma, et tee olemust mõista ja seda tulemuslikul viisil järgida. Kui me ei saa aru, miks me peaks oskuslikult tegutsema, ei hakka me ilmselt eriti veendunult ja pühendunult harjutama ka tee esimest osa – eetilist käitumist. Me ei mõista, et virgumisteega käib kaasas meie sisemise mina muutmise järk-järguline protsess ning üritame kohe lõpuni minna, eitades tõsiasi, et me pole veel algusest kaugemale jõudnud. Budist, kes ei usu karma seadust, on nagu arhitekt, kes ei usu füüsikaseadustesse – ta ei pea hoone vundamenti oluliseks ning üritab püstitada torne ja võlvkaari, mida miski üleval ei hoia.

Karma töötab selles praeguses elus

Budistlik karma seadus ütleb meile, et kui me oskuslikul viisil tegutseme, on meie tulevikukogemused meeldivamad, rõõmsamad ja kirkamad: kui me aga tegutseme oskamatult, on kogemused pigem õnnetud ja sünged. Traditsiooni kohaselt on karma idee tihedalt seotud taassünni ideega ning oskuslikult elatud elu võimaldab meil ümber sündida kaunitesse ja rõõmsatesse olemasolu vormidesse, samas kui oskamatult elatud elu viib taassünni valulikesse kannatusseisunditesse. See ei toimu hüvituse ja karistuse põhimõttel, vaid seetõttu, et kogetav maailm meie umber on meie olemise peegeldus. Kui

loome endast oskuslike tegude abil taevaliku olendi, kogeme taevalikke õndsusseisundeid. Kui loome endast oskamatute tegude ja mõtetega põrguliku olendi, on ka meie kogemus põrgulik. Seda illustreeritakse tihti eluratta kujutisega, mida me kursuse hilisemas osas vaatleme. Eluratas kujutab kuut olemasolu tasandit, kuhu me ümber sündida võime: mõned on väga meeldivad, mõned kannatustest täidetud ja mõnedes on omajagu nii ühte kui teist. Need tasandid pole vaid välise maailma kirjeldused, vaid ka meie sisemise oleku väljendused – lõppude lõpuks pole sisemist ja välimist võimalik üksteisest eraldada.

Kuna karma seadus ja taassünni idee on inimeste meeltes tihtilugu lähedalt seotud, juhtub vahel, et neid aetakse omavahel segi. Mõned lääne inimesed ei suuda taassünni tõeliselt uskuda, kuna see läheb meid mõjutanud maailmavaatega vastuollu. (Me arutame seda hiljem põhjalikumalt.) Nende inimeste jaoks on oluline mõista, et karma seadus ei sõltu taassünni õpetusest. Karma seadus ei puuduta vaid tulevasi elusid, vaid toimib samamoodi selles elus. Isegi selle ühe elu jooksul mõjutavad meie praegused teod suurel määral seda, kuidas me tulevikus maailma kogeme.

Me kõik kogeme nii oskuslikke kui oskamatuid tegutsemisajendeid ja meelesisundeid. Kui me otsustame oma olemuse positiivseid külgi arendada ja tegutseme ning kõneleme oskuslikel viisidel ning arendame oskuslikke seisundeid ka meditatsiooni käigus, muutuvad meie olemuse positiivsed küljed tugevamaks ning negatiivsed jooned nõrgenevad. Aaja jooksul muutume teadlikumaks, terviklikumaks ja teiste olenditega ning maailmaga lähedasemaks ning iha ja pahasoovlikkus vaevavad meid vähem. Me kogeme iseennast ja oma elu positiivsemal viisil ning kuna me näeme maailma läbi oma meelesisundite, tunneme me, et elame paremas ja kaunimas maailmas. Ning ka need olukorrad, millest me end leiame, võivad paremaks muutuda – näiteks hakkavad teised inimesed meisse paremini suhtuma ja meid usaldama ning on abivalmimad, meie suhted paranevad ja meile avanevad uued võimalused, mida me varasemates, vähempositiivsemates meelesisundites ettegi ei kujutanud.

Muidugi võib ka vastupidi minna. Kui me tegutseme, räägime ja mõtleme oskamatutel viisidel, siis arendame ja tugevdame me oma olemuse negatiivseid külgi. Vaadates maailma läbi süngemate ja negatiivsemate meelesisundite, muutub ka maailm üha süngemaks. Teised inimesed näivad vaenulikematena ning võime end viimaks üksikuna tunda hakata ja kaotada sideme teiste ja meid ümbritseva maailmaga, kogedes oma tillukest isiklikku versiooni eluratta ebameeldivamatest maailmadest. Seda allapoole viivat teed on hirmutaval kombel kirjeldatud Oscar Wilde'i raamatus *Dorian Gray portree*. Selle loo peakangelane laseb endast noore mehena portree maalida, mida peetakse äärmiselt õnnestunuks. Tema ise hakkab aja jooksul aina isekamalt ja ebaausamalt käituma, alustades tühistest oskamatutest tegudest ja jõudes välja allakäiguspiraalini, millest ta pääseda ei suuda. Alguses märkab ta, et tema portree näol leiavad aset tillukesed muutused ning tema näoilme ei tundu enam nii avatud ja meeldiv – kuigi ta peab võimalikuks, et ta kujutab seda vaid ette. Kuid aja jooksul, kui allakäik ta pöördumatult haarab, on muutused portreel nii silmatorkavad, et hakkavad teda pidevalt häirima ning ta peidab pildi ära, et see kellegi silma alla ei satuks. Tema surma hetkel on pildil näha inetu, põhjakäinud mees.

Õnneks või õnnetuseks ei ole enamik meist reeglina selgelt kumbagi neist – virgumiseni või Dorian Gray saatuseni viivat äärmuslikku teed – valinud. Vahel oleme kuigivõrd oskuslikud, vahel kuigivõrd oskamatud. Seetõttu toimuvad muutused meie iseloomus aeglaselt ning võib tunduda, et me ei muutu pika aja vältel sisuliselt üldse. Kuid meie pidevalt muutuvast maailmast ei saa miski päris samaks jääda. Me liigume kas edasi või tagasi, areneme või taandareneme, ning seda põhjustavad valikud on meie endi kättes. Ühes suunas liikumise tagajärjed on inspireerivad ja teises suunas liikumise tagajärjed võivad olla vägagi hirmutavad.

Karma vääritimõistmine

Budistlikku karma seadust mõistetakse tihtipeale valesti. Eriti sageli juhub, et seda aetakse segi hinduistliku karma käsitlusega, mis on mitmel olulisel viisil erinev. Buddha märkis korduvalt ära, et säärane vääritimõistmine võib meile vaimse arengu seisukohalt kahjulikuks osutada.

Hindud, nagu ka paljud tiibeti budistid, usuvad, et kõik meie kogemused, nii head kui halvad, on meie varasema karma tagajärjed. (Budism jõudis Tiibetisse hilja ning oli selleks ajaks juba oluliselt mõjutatud hinduistlikest ideedest.) See karma seaduse käsitlus võib viia järelduseni, et igaüks, kes mingil viisil kannatab – kas ühiskondliku ebaõigluse, ärakasutamise, looduskatastroofide, haiguste või muu sellise käes – on selle ise oma varasemate tegudega endale põhjustanud. Säärane vaade võib viia kaastunde puuduseni ning soovimatuseni ühiskondlikku ebaõiglust vähendada – näiteks võib tuua puutumatu kasti, kuhu mõned inimesed on kogu eluks mõistetud ning millega kaasneb vaesus ja ärakasutamine, kuid mida põhjendatakse nende varasema karma ärateenitud tulemusena. See võib viia ka fatalismi ja apaatsuseni – kui me usume, et oleme oma praeguse olukorra ära teeninud, sest see on “meie karma,” ei pruugi me selle parandamiseks midagi ette võtta.

Buddha lükkas tagasi idee, et kõik meie kogemused on kogutud karma tagajärjed. Näiteks kuulutab ta Moḷiyasīvaka suutras, et säärane vaade on ebaõige ning nimetab muid naudingut ja kannatuse põhjuseid, mille hulka kuuluvad haigused ja keskkonnamõjud. Sama probleemi käsitletakse ka *Kuningas Milinda küsimustes*:

“Kes ütleb, “Vaid kamma põhjustab olenditele halba...ei räägi tõtt...Teadmatud lähevad liiga kaugele, kui nad väidavad, et kõik kogetav on kamma vili.”

Hilisemad budistlikud mõtlejad on seda õpetust täiustanud viie tingituse tüübi abil, mida tuntakse ka viie nijamana. Need on järgnevad:

1. Füüsiline või anorgaaniline – kui tsunami tapab palju inimesi, on põhjuseks pigem merepõhja all toimuvad geoloogilised sündmused, mitte ohvrite kollektiivne karma.
2. Bioloogiline – kui me gripiepidemia käigus haigeks jääme, on põhjuseks viirus, mille vastu meil immuunsust ei ole, mitte meie varasemad teod.

3. Psühholoogiline – me võime kogeda meeleseisundeid, mis tulenevad meie varasematest kogemustest, mille üle meil kontroll puudus ning mis ei tulenenud meie karmilistest valikutest.
4. Karmiline – karma-nijama viitab konkreetsetele eetilistele ja ebaeetilistele tegudele, mille me sooritasime valikuvõimalust omades.
5. Vaimne või õpetuslik – see on näiliselt imeline ja “teenimatu” virgunud olendite tegutsemise mõju, mis meile osaks langeb: me võime seda siduda bodhicitta ehk virgumismeele toimimisega, mida me uurime selle kursuseosa viimases peatükis.

Tegelikkuses on need tingituse viis osa omavahel keerulistes seostes ning iga sündmus võib mingis mõttes kõigist viiest mõjutatud olla: seega oleks riskantne ühtki sündmust vaid karma tööks pidada. Üks õpetaja on väitnud, et kui kellelegi mdiagi halba osaks langeb, ei peaks me kunagi arvama, et see juhtus nende karma tõttu, ent kui meile endale midagi halba osaks saab, peaksime me alati mõtlema, et see juhtus meie endi varasemate tegude tulemusena – niimoodi väldime kaastunde puudumist ning teisest küljest ka kurtmist, pahasovlikkust ja teiste süüdistamist.

Taassünd

Kuigi on lihtne näha, et karma seadus töötab ka ühe elu vältel, on see traditsioonilises budismis siiski tihedalt taassünni ideega seotud. Ning kui meie teod mõjutavad meid ka peale seda elu tulevates arvututes taassündides väljaspool meie selle elu keskkonda, vahest koguni teistes maailmasüsteemides või olemise tasandites, siis on karma potentsiaal meie olemuse muutmisel palju suurem – ning ka inspireerivam või hirmutavam, kuidas kellelegi tunduda võib. Paali kaanoni põhjal ei jää erilist kahtlust selles, et Buddha õpetas taassünni olemasolu ning ka kõik budismi traditsioonilised koolkonnad peavad taassünni olemasolu tõeliseks. Kuid selle õpetuse tähendust on kerge vääriti mõista. Taassünni idee budismis on peenekoelisem, kui esmapilgul näib, kuna seda mõjutab õpetus, et olenditel pole püsivat ja sõltumatut loomust. Seetõttu erineb see hinduistlikut reinkarnatsiooniõpetusest, millega seda tihti segi aetakse. Hinduismis usutakse, et püsiv ja muutumatu hing – aatman – sünnib oma heade või halbade tegude tulemusena erinevates kehades ümber. Budistlik idee seisneb aga pigem selles, et on mingi pidevalt muutuv psühho-füüsiline energiavoog, mida kujundavad ja mõjutavad selle elatud elud ja sooritatud teod ning järjestikustes taassündides võtab see vorme ja satub maailmadesse, mis selle kogemustele vastavad. (Sangharakshita peetud avaliku loengu käigus küsis üks naine temalt: “Kas väidate, et ma võin järgmises elus kanana ümber sündida?” Ta vastas: “Ei, proua, see võib juhtuda vaid siis, kui te mõtlete nagu kana.” See vastus näitlikkustab õpetuse keskset ideed: see konkreetne naine ei või kanana ümber sündida – esmalt peaks ta kanaks saama oma sisemises olemuses ning siis poleks ta enam sama naine, kes seda küsimust küsis.)

Budistliku taassünni idee puhul pole muutumatut hinge, mis elust elusse rändab. Peale surma juhtuv sõltub meie karmilistest kalduvustest, surnud olendi karmakoostisest või *saṃskārast*. See on sügav tahteline energia, mis meid mingi olendina mingis kehas mingit kindlat sorti maailmas elama paneb. Ümber sündinud inimene pole sama ega ka täiesti erinev surnud inimesest – tegu on sama muutumise protsessi jätkuga. Juhtunut

võrreldakse uue küünla süütamisega kustuvast küünlast. Uus küünlaleek pole sama, mis vana leek, kuid pole ka sellest erinev. See on sama protsessi jätkumine.

Taassünd ja lääne budism

Paljud lääne budistid tunnevad intuiitiivselt, et taassünni õpetus võib tõe vastu vastata või võtavad selle omaks seetõttu, et see on osa traditsioonist, mille kohta nad kogemuse põhjal teavad, et see väljendab mõistmist, mis on nende omast sügavam. Teised näevad taassünni metafoorina selle kohta, et meie maailmas, kus kõik on kõigega seotud, levivad meie tegude tagajärjed kõigis suundades ning jätkuvad selles mõttes igavesti. Teised näevad taassünni veelgi sügavamal metafoorses tähenduses kui sõnadega edasiantavat õpetust, mis viitab sellele tegelikkusele, mis ulatub aja ja ruumi kategooriate ning keele ja sümbolite poolt piiratud inimlikust arusaamisest ja kujutlusvõimest kaugemale. Nende jaoks on taassünni õpetus antud sellises vormis seetõttu, et meie piiratud arusaamine tõesest ei ulatu kaugemale, ning kui me taassünni tõeks tunnistame ja selle põhjal elame, on see kõige oskuslikum viis, kuidas käituda, ning tuleb meile suurel määral kasuks. (Võrreldavaks näiteks võiks olla tuntud kaart Londoni metroost, mis on tegeliku linnakaardi lihtsustatud ja moonutatud versioon. Kui me keeldume seda kasutamast, sest sellel antud vahemaad ja üldine geograafia ei vasta tõe, on meil keeruline Londonis ringi liikuda. Budistlikud ideed aitavad meil teed leida – praegusest seisundist virgumiseni – ega ürita täpselt kirjeldada tegelikkust, milleni meie praegune arusaamisvõime nagunii ei küündi.)

Kuid paljude lääne inimeste jaoks on esimene reaktsioon selline, et taassünni ideesse uskumine on vastuvõetamatu, kuna see ei sobi kokku meie ajastu maailmavaatega, mida vahel kutsutakse “teaduslikuks materialismiks” – kuigi mõningate 20. sajandi füüsika avastuste valguses on selle nõndanimetataud “teaduslik” alus juba suuresti ajast maha jäänud. Materialistliku vaate kohaselt on materia “reaalne” ja teadvus on vaid selle juhuslik kõrvalprodukt, mis tekib siis, kui materia teatud ülimalt keerulistel viisidel ümber paikneb. Meie teadvus tekib meie kehaosade töö tulemusel ning kui keha töötamise lõpetab, kaob ka meie teadvus igaveseks. Meie haridustee on tingitud, et paljud meie seast peavad vaid teaduslikku materialismi ainsaks mõistuspäraseks maailmavaateks ning kõike, mis sellega kokku ei sobi, peetakse võimatuks – olgu see tõendatud või mitte.

Säärase maailmavaate kohaselt on taassünd loomulikult võimatu. Pole võimalik näha mingit konkreetset materialistlikku toimemehhanismi, mille kaudu see töötaks, seega peab see olema väär. Kuid ükski mõistuses loodud mudel maailma toimimise kohta – mille hulka kuulub ka materialism – ei saa kogu seda imeliste nähtuste keerukust, mille hulka me kuulume ja mis kõiksuse moodustavad, täielikult ära seletada. Meie ratsionaalne mõistus – mis ei suuda isegi väikese võimusega arvutit males alistada – ei suuda kogu seda tegelikkust mõista. Ta suudab vaid luua äärmiselt lihtsustatud mudeleid, mis mingi eesmärgi raames töökindlaks osutuvad. Materialistlik mudel töötab teatud praktiliste eesmärkide puhul äärmiselt hästi, ent kui me arvame, et see tegelikkuse olemuse täielikult kokku võtab, oleme oma vaate ulatuse piiranud oma intellekti piiridega ega suuda universumi kogu selle hämmastavas imelisuses näha – ning elame seetõttu piiramat, hallimat elu.

Seega, kui meie iseeneslikuks reaktsiooniks taassünni ideele on uskumatus, võiks me endalt küsida, kas asi on tegelikkuse olemuses või tuleneb see eelkõige meid mõjutanud tingimustest. Kui mõtleme: “Mind mõjutanud tingimused tekitavad uskumatust taassünni idee suhtes, kuid ma tunnistan, et tegelikkus on liiga keeruline ja mõistatuslik, et ma sellest aru saaksin, seega olen ma uutele ideedele avatud,” selle asemel, et lihtsalt arvata: “Ma ei usu taassünni,” võime me astuda olulise sammu mõistmise suunas.

Muidugi pole võimalik taassünni olemasolu tõestada. Kuid paljud tõsiasjad võivad meid selle üle mõtlema panna. Näiteks lapsgeeniuste olemasolu, nagu Mozart ja paljud teised, kes juba väikeste lastena on andekamad kui enamik täiskasvanuid. Enamikele lapsevanematele saab ka selgeks, et isegi sama perekonna lapsed on juba hällieast peale väga erineva iseloomuga. Samuti on näiteid inimestest, kes eelmisi elusid mäletavad ning – kui me nende kohta kirjapandut usaldame – teavad asju inimeste ja paikade kohta, mida nad muud moodi teada ei saaks, kui eelmiste elude kaudu, mida nad väidavad mäletavat. Ka paljud tiibeti *tulkud*, kes on väidetavalt uuestisündinud suured õpetajad, nagu dalai-laama, on selles elus saanud silmapiastvateks isiksusteks – kuigi mitte kõik, ning reeglina on nad saanud ka väga erilise hariduse. Samuti tasuks mees pidada, et paljud erinevad rahvad paljudes maades on erinevatel ajastutel mingil viisil uskunud taassünni, näiteks muistsel indialased, egiptlased, kreeklased ja keldid ning ka paljud Aafrika hõimud – mis võib viidata taassünni tõele vastavuse tugevale intuiitsele tajumisele. Juba Pythagorasest alates on paljud suured mõtlejad taassünni uskunud. Samuti on paljud meie seast lastena intuiitsevalt tunnetanud, et see pole meil esimene kord elada ning meie kõhutunne ütles, et taassünd on olemas, juba enne, kui me seda sõna kuulsime.

Ning muidugi on tõsi ka see, et Buddha ja paljud teised budistliku traditsiooni suured õpetajad rääkisid taassünnist – kui me arvame, et meie mõistame tegelikkust paremini kui nemad, siis võib tunduda arusaamatu, miks me üldse tahame budistid olla! Seda kõike silmas pidades – kuigi kindlasti on võimalik olla budist ja Dharmat harjutada ka ilma taassünni uskumata – võiks vähemalt taassünni võimalikkuse suhtes avatuks jääda.

Karma tüübid

Traditsiooni kohaselt on olemas nelja tüüpi karmat, mis meie taassünni otsustavad. Need järjestatakse tähtsuse alusel kahanevas järjekorras.

Esimene ja kõige olulisem on kaalukas karma. See tuleb “kaalukatest” tegudest, mis meid ja teisi suurel määral mõjutavad ning neid seostatakse tugevate emotsioonidega. Säärased teod omavad teo sooritaja meelele tugevat ja püsivat mõju. Üheks näiteks kaalukast karmast on mõrva sooritamine – säärane tegu avaldab ilmselgelt meie emotsioonidele ja meeleseisunditele suurt mõju, mis jääb kauaks püsima. Positiivne näide kaalukast karmast on mediteerimine – tulemuslik meditatsioonipraktika loob mees jõulise positiivse voo, mis meie tulevase kogemuse tugevalt mõjutab.

Teist tüüpi karma on surmaeelne karma. “Surmaeelne” tähendab karmat, mis tekib meie tegude, kõne ja mõtete tulemusel vahetult enne surma. Kuna need teod kajavad meie

meeles endiselt edasi, kui me ühest elust teise rändame, arvatakse, et need mõjutavad meie taassündi olulisel määral.

Harjumuslik karma tekib siis, kui me mingeid tegusid üha uuesti ja uuesti sooritame, nii et see meie olemust sügavalt mõjutab. Ka iseenesest küllaltki tühised oskuslikud või oskamatud teod võivad suurt mõju avaldada, kui need harjumuseks kujunevad. Tühised harjumused, tühised valed, tühised ärritunud mõtted või teisest küljest ka esmapilgul tühised heated omavad mõju, mida võrreldakse tilkuva veega. Iga tilk on eraldi võttes tühise mõjuga, kuid aja jooksul võib nende kogusummana kujuneda suur ja raske karma.

Viimane ja kõige vähemtähtis on ülejäänud karma, mis on seda tüüpi karma, mis ülejäänud kolme alla ei kuulu. Ülejäänud karma avaldab meie taassünnile vähe mõju ning saab oluliseks vaid ülejäänud kolme tüübi puudumisel.

Ka siis, kui meid huvitab eelkõige karma mõju selles elus, võime neist kategooriatest mõningaid järeldusi teha: teod, sõnad ja mõtted, mis kõige tugevamat karmilist mõju avaldavad, on need, millel on kaalukad tagajärjed ja mis haaravad tugevaid emotsioone, samuti need, mida korratatakse tihti ning mis saavad seega meie elustruktuuri osaks.

Kas karma tagajärjed on vältimatud?

Mõned budistlikud koolkonnad ja õpetajad hoiatavad meid, et lõppude lõpuks tabavad meie karma tagajärjed meid vältimatult; kuid Buddha siiski päris nõnda ei arvanud. Näiteks ütleb Buddha Sankha suutras, et me ei pea tingimata oma varasemate tegude tagajärgi kogema, ning õpetab meile, kuidas end negatiivsest karmast puhastada – vähemalt sellest, mis pole liiga kaalukas. Ta ütleb, et kahetsus ja kurvastamine on kasutu ning mitte keegi teine ei saa meid meie karmast vabastada. Kui me oleme kindlalt otsustanud tulevikus mitte oskamatult käituda ning täidame oma südame mettaga, kaastundega ja teiste positiivsete emotsioonidega, saates armastust ja heasoovlikkust kõigile olenditele kõigis ilmakaartes – kui me sooritame mettā bhāvanā viimast astet kogu aeg ja igal pool – siis “ei jää püsima ühegi mõõdukuse piiridesse jääva teo tagajärg.”

Küsimusi mõtiskluseks ja aruteluks

1. Kuidas te oma sõnadega kirjeldaksite tingitud kaastekkimise ideed?
2. Mõelge järgneva üle: Fredi autot tabab meteoriit. Ta võtab vastu hästitasuva, ent stressirohke töökoha, et uut autot osta. Stressi tõttu nõrgeneb tema immuunsüsteem ja ta külmetub. Haiguse ajaks loobub ta mediteerimisest, kuid ei jätkka seda ka tervenedes. Ta muutub kergesti ärrituvaks ning läheb oma elukaaslasega tülli. Tüli tõttu vihane olles kõnnib ta kogemata peaga vastu uksepiita ning kaotab teadvuse. Teadvusekaotuse ajal ilmub talle nägemus Avalokitešvarast, kes ütleb talle, kui rumalalt ta käitunud on. Ta vabandab elukaaslase ees ning alustab uuesti mediteerimist. Millised nijamad võivad sellesse sündmusteahelasse kaasatud olla ning milliste sündmuste puhul nad ilmnevad?

3. Kirjeldage, kuidas võis karma sinu vanemate iseloomu ja elu mõjutada.
4. “Võib kõlada klišeena, et iga voores on hüve iseenesest, kuid see on tõsi.” Kas nõustute sellega? Miks või miks mitte?
5. “Suures osas on meie maailm meie enda meele looming.” a) Kas nõustute sellega? b) Kas teie kogemus maailmast on kunagi muutunud teie meeleseisundite muutuse tõttu? c) Kas teate inimesi, kesle puhul tundub, et nad justkui teist erinevas maailmas elaksid?
6. Milline on teie reageering taassünni ideele? Kui suurel määral on teie reageering teie arvates tingitud ühiskonnast, kus te üles kasvanud olete?
7. Kas teie arvates on vaja taassünni uskuda, et budist olla?

Viited

1. Dīgha Nikāya II. 36
2. Joanna Macy. *Mutual Causality in Buddhism and General Systems Theory*.